

Interjú Bácskai Verával

Készítette: *Tóth Árpád*

Ez év szeptemberében új tanszék kezd meg működését karunkon, a Gazdaság- és Társadalomtörténeti Tanszék, amely az alapítók szándékai szerint új szemléletet kíván meghonosítani az egyetemi történelemoktatásban. Ezzel kapcsolatban szeretném kérdezni Bácskai Vera tanárnőt, aki a tanszék vezetésére kapott megbízatást, néhány idevágó kérdésről.

– *Először is: kiknek javasolja a Tanárnő, hogy az itt meghirdetett előadásokat, szemináriumokat hallgassák?*

– Először azoknak, akiket a társadalom- és gazdaságtörténet foglalkoztat, tehát akik nem elégednek meg a politikai események elemzésével, vagy a társadalom durva osztálykategóriák szerinti felvázolásával. Azoknak kínáljuk óráinkat, akik számára a történelem nemcsak a politikai elit története, hanem ideértik a társadalom összes rétegének életmódját, mentalitását, tipikus viselkedését, egymás közti viszonyait is, tehát nem idegenkednek a „részletektől”.

– *Miért szükséges ehhez egy új tanszéket létrehozni?*

– Magyarországon a társadalomtörténeti szemléletmód ma még igen elmaradott ahhoz képest, ami Európa más országaiban és Amerikában ezen a téren folyik. Már jó évtizede, hogy Ránki György felhívta a figyelmet erre a problémára, és azóta a marxista ideológia folyamatos lazulásával erre kínálkozott is lehetőség. Nagyon kevés azonban a társadalomtörténettel foglalkozó kutatók száma, éppen azért, mert Magyarországon egyetemen ilyen irányú képzést nem lehetett szerezni. A már meglévő tanszékek részint aszerint oszlanak meg, hogy magyar vagy egyetemes történelemmel foglalkoznak, részint pedig kronológiai elvek szerint szerveződnek. Márpedig a társadalmi folyamatokat sokkal korlátozottabb értelemben lehet csak kronológiai határok közé szorítani, és így, külön elmetszve, az egyes országok történetébe behelyezni, mert ilyen módon az összefüggések, a hasonlóságok és a specifikumok elveszhetnek. Ahhoz tehát, hogy Magyarországon valóban fellendülhessen a társadalomtörténet, nyilvánvalóan már az egyetemi években meg kell kapni a megfelelő alapképzést. Ez teszi szükségessé, hogy a képzés önálló szervezeti formában folyjék az egyetemen.

Eddig a Hajnal István Kör volt a „gazdája” az egész társadalomtörténeti mozgalomnak, amely a társadalomtörténet iránt érdeklődők kis csoportjából, ezek műhelybeszélgetéseiből szélesedett ki. Az egyesület egyik fő célja az volt, hogy segítséget nyújtsunk azoknak a vidéki kutatóknak, akik magányosan dolgoznak, így nem tudják megvitatni eredményeiket, és elszigeteltségük miatt nem jutnak hozzá a legújabb nemzetközi szakirodalomhoz. A Gazdaság- és Társadalomtörténeti Tanszék is részt próbál venni ennek az integrálódásnak a szervezésében, ezért a diákoknak, az egyetemi hallgatóknak az ehhez szükséges speciális ismeret-

tekkel történő, alapképzés szintű felkészítésén túl szeretnénk azt is lehetővé tenni, hogy doktori munkákkal, illetőleg később posztgraduális képzéssel a fiatal vidéki levéltáros és múzeológus gárdának a szakismeretét és szemléletét is meg tudjuk erősíteni.

– *Mik ezek az említett speciális alapismeretek, módszerek?*

– A speciális alapismereteken egyrészt a statisztikai és demográfiai módszereket értem, amelyek nagyon fontosak, és amelyek oktatását külső oktatókkal is szeretnénk meghonosítani, olyanokkal, akik e szaktudományok nemzetközileg elismert specialistái. Ilyenek továbbá a történeti antropológiai ismeretek, amelyekkel nézetem szerint nagyon hasznosan egészíthetnénk ki a tanszéken folyó oktatást, természetesen nem teljesen átvéve azokat.

Ilyen értelemben nem speciális ugyan, de a forrásoknak a társadalomtörténet szempontjai szerint történő kiaknázására felkészítő stúdiumok indítását is rendkívül fontosnak tartom. Méghozzá ezeknek nem szabad csupán elméleti szinten zajlaniuk, „elbeszélgetve” arról, hogy milyen források hogyan használhatók, hanem valódi gyakorlati óraként volna érdemes szervezni őket, konkrét források feldolgozásával. Egyáltalán az oktatás szempontjából is sorsdöntőnek tartjuk a kutatás gyakorlatának és módszereinek az elsajátítását.

A speciális felkészülésen túl szükség van természetesen a nemzetközi szakirodalom ismeretére is, ami azonban Magyarországon nagy nehézségekbe ütközik. Ennek okai közismertek: egyre kevesebb külföldi könyvet tudnak a könyvtárak megvásárolni, és minthogy eddig nem volt igazán jelentős társadalomtörténeti érdeklődés, a nagy közönyvtárak nem találkoztak az ilyen tárgyú kötetek iránt megnyilvánuló számottevő igényel, ezért a meglévő kiadványok is magánkönyvtárakban és zárt könyvtárakban találhatóak meg.

Ezen a problémán egyrészt szöveggyűjtemények kiadásával szeretnénk segíteni, hogy a hallgatók a legfrissebb tudományos ismeretekhez is hozzájuthassanak, másrészt pedig azokat a könyveket, amelyeket nem tudunk beszerezni a tanszék könyvtára számára, xerox-másolatban szeretnénk a diákok rendelkezésére bocsátani.

További speciális ismeret még, hogy számítógépparkot fogunk kiépíteni a TEMPUS-programnak, de egyéb külső anyagi forrásoknak köszönhetően is, és ezen a gépparkon szeretnénk a számítógépes ismereteket és az adatkezelési technikákat megtanítani a diákjainknak. Azt is lehetővé kívánjuk tenni, hogy az itt megszerzett ismereteket a tanszék gépein gyakorolhassák. Nem egy „tanfolyam” indításáról volna tehát szó, hanem arról, hogy a számítógépet saját kutatásaikhoz tudják felhasználni.

– *Ezek a célok és adottságok mennyiben jelentik a tanszék programját és mennyiben a Hajnal István Kör hitvallását, amely utóbbinak a Tanárnő az elnöke?*

– A célok természetesen közösek, de a géppark kimondottan a tanszéké, amelyet egyrészt a már említett TEMPUS-program révén, másrészt pedig a Soros-féle támogatásból szeretnénk kiépíteni és használhatóvá tenni.

– *Ez tehát az anyagi, technikai bázisa a tanszéken folyó munkának. Kiből fog összeállni a tanári kar?*

– A tanszék két csoportból áll. E két szervezeti egység közül az egyiket a volt Közgazdaságtudományi Tanszék munkatársai alkotják, akik továbbra is közgazdasági ismereteket óhajtának oktatni, nemcsak a történelemszakosok, hanem a más szakokat hallgató érdeklődők számára is. Esetleg a későbbiekben ők is a gazdaságtudományok és a gazdaságtörténet felé szelődhetnek ki oktatói tevékenységüket. Egyébként fontosnak tartjuk azt is, hogy a társadalomtörténet iránt érdeklődő hallgatók rendelkezzenek alapvető elméleti közgazdaságtani ismeretekkel.

A tanszék másik része a társadalomtörténeti csoport, amely pillanatnyilag belőlem és Benda Gyulából áll, de megint csak a Soros-támogatás az, amelyik lehetővé teszi, hogy demográfus-szakértőt, vagy — például történeti földrajzi előadásokra vagy más kurzusokra — külső előadókat meghívjunk, és őket tisztességgel díjazni tudjuk, amiért cserébe alapos felkészítést várunk el.

– *Hadd térjünk vissza még egy kérdés erejéig a társadalomtörténethez! Hogyan helyezné el a Tanárnő ezt az irányzatot, ezt a szemléletmódot a történetírásban, annak történetében?*

– Nem annyira új ez a szemlélet, hiszen a XIX. század vége óta nyomokban újra és újra megjelenik. Ami igazán újszerűvé, jellegzetessé teszi, az egyrészt az, hogy a „tömegekre”, az alsóbb társadalmi osztályokra teszi a hangsúlyt a hagyományos történetírás által preferált politikai elitel szemben, másrészt pedig új forrásbázissal dolgozik, ami részint abból adódott, hogy olyan forrásokat, amelyeket a hagyományos módszerekkel nem lehetett feldolgozni — még a kvantitatív módszereket használó irányzat előretörésének idején —, az új technikák segítségével sikerült értelmezni. Módszerében pedig annyiban újszerű, hogy erőteljesebben követ egy XIX. és XX. századi irányzatot: az interdiszciplinaritás felé törekvést. Sokkal inkább támaszkodik nemcsak együttműködésben, hanem szemléletében és módszertanában is a szociológiára, a demográfia tudományára, az antropológiára. Azt mondhatjuk, hogy nem csak történetész szemléletet kíván követni. Én úgy érzem, hogy ez a társadalomtörténet legfontosabb tulajdonsága.

– *A „társadalomtörténet” fogalom tulajdonképpen maga is egy összefoglaló kategória. Az idesorolható irányzatok egyike a várostörténet, amely a Tanárnő szűkebb kutatási területe és amelyet egyébként 1986 óta oktat egyetemünkön. Hogyan határozna meg ezt az irányzatot? Mi különbözteti meg az egyes városok históriájával foglalkozó helytörténetírástól?*

– Először is hadd pontosítsam azt, hogy mit is tanítottam én az utóbbi években a Bölcsészkaron. 1986 óta valóban vannak óráim, hiszen a Középkori Egyetemes Történeti Tanszék lehetővé tette számomra, hogy szemináriumokat hirdessek meg —

amiért én roppant hálás vagyok, mert nekem is örööm származott ebből a munkából, és azt remélem, hogy azoknak a diákoknak, akik ebben részt vettek, szintén jelentett valamit. Ezek az órák tehát nem előadások voltak, hanem speciális szemináriumok, ahol a hallgatók minden alkalommal önálló levéltári kutatást is végeztek, és ezeket eredményesen be is fejezték.

Előadást az 1990/1991-es tanév második félévében tartottam, amelyen a várostörténet külföldi és hazai történetét tekintettem át. Ezt is az ez év őszén beinduló rendszeresebb tanszéki munka előkészítéseként hirdettük meg, akárcsak a tanszék „hivatalos bevezető előadássorozatát”, amely során a társadalomtörténet különféle irányzatainak hazai képviselői mutatták be saját tudományágaikat.

Visszatérve az eredeti kérdésre: mint minden történeti munkának, így a helytörténetnek is egyaránt van jó és rossz műve. Ez az irányzat attól nőhet a provincializmus felé — mert, megítélesem szerint, ez a probléma vetődhet fel —, ha egy adott település, például egy város a tények szintjén megrekedő vizsgálatánál többet, általánosabb érvényűt akarunk mondani. Ebből a szempontból azután már mindegy, hogy társadalom- vagy gazdaságtörténeti, vagy építészeti, esetleg egyéb irányú vizsgálatra gondolunk. Amikor tehát annak a városnak az egész fejlődését egy régió vagy egy ország fejlődésébe építem bele, akkor ennek a környezetnek a szerepét is nézem. A város nemcsak mint a gazdasági és a társadalmi rendszer terméke jelentkezik, hanem az egymásrahatás kölcsönös, az összefüggéseket tehát mind a két oldalról érdemes és szükséges megvizsgálni.

Úgy érzem, hogy ez így nem is azonos azzal, amit hagyományosan helytörténetnek szoktak nevezni, vagy ha igen, akkor valami „nemesebb” értelemben, mivel minden társadalomtörténet egyben „helytörténet” is, ha az adott problémát nem lehet országos szinten vizsgálni, tehát nem makro-, hanem mikroszintű elemzést igényel. Azt ne felejtjük el, hogy az egész történetírásnak — hasonlóan a helytörténetíráshoz — mindig két „ága” van: jó és rossz.

Természetesen nagyon is szükség van a helyi forrásokat ismerő és azokhoz könnyen hozzáférő szakemberek munkálkodására. Egyébként nagyon szeretném, hogy a várostörténet kutatása végre fellendüljön Magyarországon, mert úgy érzem, hogy a hatvanas években tapasztalt felfutás óta „apályhelyzet” állt elő. Ezért is szeretném a tanszéken a várostörténet rendszeresebb oktatását és kutatói gyakorlatát meghonosítani.

– *Milyen jövőt jósolna a Tanár úr ma ezeknek az irányzatoknak Magyarországon és a fejlett országok történetírásában?*

– A társadalomtörténetről és főleg a modern szemléletű, a többi társadalomtudomány fejlődésére folyamatosan odafigyelő társadalomtörténetről nem merném azt állítani, hogy akármelyik európai országban a történetírás túlnyomó többségét jellemezné. Nem hiszem, hogy éppen Magyarországon erre számíthatnánk. De nem is volna annak értelme, hogy domináns legyen, és minden egyéb ágat elnyomjon. Én arra számítok, hogy ha ez a tanszék megkezdí munkáját, akkor évente nyolc-tíz ember talán elkötelezi magát ennek a kutatási iránynak, és bízom abban is, hogy nekik lehetőségük is lesz a továbbiakban folytatni azt. Úgy gondolom tehát, hogy egy új színfoltot és egy erőteljes irányzatot fog majd képviselni talán egy évtized múlva a hazai történettudományban.

– *Ha valaki e beszélgetés olvastán kedvet kap ehhez a témához, mit tegyen? Mit olvasson, hogyan tud hozzájutni a megfelelő szakirodalomhoz, milyen órákat hallgasson?*

– A tanszék felállításának elhúzódása miatt a múlt félévben csak a már említett kedvosináló előadásorozatot rendeztük meg. A különböző témák szakértőitől már akkor kértünk irodalomjegyzéket az adott területek szakirodalmáról. Ettől a félévtől pedig nagyrészt a történelemszakosok számára választható tanegységek között is felvehetőek az általunk meghirdetett órák, amelyek már igazán elmélyültek lesznek.

Természetesen nemcsak irodalomjegyzékkel és azzal a kevés megvásárolt könyvvel tudunk szolgálni, amelyek már a rendelkezésünkre állnak, hanem a legszükségesebb irodalommal, amely xerox-másolatban fog az érdeklődők rendelkezésére állni a tanszék könyvtárában. Kölcsonözni viszont nem tudjuk ezeket a könyveket, mivel egyetlen példányban lesznek csak meg.

– *Minket, egyetemi hallgatókat persze az a kérdés is kell, hogy foglalkoztasson, hogy ha valaki e pálya mellett dönt, akkor milyen perspektívák várnak rá? El tud-e biztosan helyezkedni?*

– Szerintem ebből a szempontból nincsen különbség a történeaspálya különböző irányzatai között. Ha valaki a társadalomtörténet iránt nagyobb érdeklődést mutat, ha tanár lesz, akkor sokkal életszerűbbé, emberközelibbé tudja tenni a történelmet a diákok számára. Másrészt pedig nagyon remélem, hogy előbb vagy utóbb a középiskolai történelemtanári pálya nem jelent csak oktatást, hanem, mint valaha, a legkiválóbbak aktív kutatással kötik egybe. Úgy gondolom, hogy ez mind az oktatásnak, mind pedig a kutatásnak igen fontos lenne.

Egyébként pedig perspektívákról beszélni — azt hiszem — 1991-ben, Magyarországon a tudományosság vonatkozásában, különösen pedig humán területen, nem érdekes. Inkább csak reményeket lehet kifejezni. A lehetőségekről meg annyit, hogy nyilvánvalóan léteznek oktatási intézmények, kutatóintézetek, de én az igazi jövőt abban látom, hogy aki történész, legyen az tanár, vagy kerüljön akár más területére az életnek, soha ne adja fel az önálló kutatást. Lesznek publikációs és egyéb lehetőségei!

Azt gondolom, hogy a fiatal történészek számára különösen fontosak ezek a közlési lehetőségek, és ebben segítségünkre lehet a History and Society című folyóirat, amelynek a Hajnal István Kör az egyik alapítója. Azt szeretnénk, hogy ebben a folyóiratban a fiatal és tehetséges kutatók munkáját valamelyik világnyelven Európa-szerte megismerhessék. Itt minden jó munkát szívesen fogadunk.

– *Köszönöm szépen, és sok sikert kívánok a tanszék munkájához.*

– *Köszönjük. Szabad hozzátennem még valamit? Mi úgy szeretnénk kiépíteni a tanszékot, hogy a diákok ne csak órákra járhasanak be, hanem beszélgetni vagy tanácskérés szempontjából is bejöhessenek. Mindenkit szívesen fogadunk, fogadóóránkon bárkit örömmel látunk.*

– *Köszönjük a beszélgetést.*